

Praca operacyjna Służby Bezpieczeństwa w świetle tajnej Instrukcji z 1970

Autor tekstu: **Andrzej Lebedowicz**

Tajna „Instrukcja o pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych” z dnia 1 lutego 1970 roku”

Urząd Bezpieczeństwa Publicznego, a od początku 1957 roku, Służba Bezpieczeństwa były tarczą i mieczem PZPR, jej zbrojnym ramieniem. Powołane do zwalczania opozycji politycznej, ze swojego zadania wywiązywały się bardzo skutecznie i bezlitośnie. Działania bezpieki były owiane aurą tajemniczości z uwagi na cele, jakie były przed nią stawiane. Praca SB była nadzorowana przez członków PZPR, a nadto znajdowała się pod rzeczywistą kontrolą radzieckiej służby specjalnej — KGB. Skuteczność w pracy Służby Bezpieczeństwa zależała w znacznej mierze od umiejętnej pracy z osobowymi źródłami informacji. Organy zwierzchnie bezpieki wydawały pragmatyki służbowe objęte klauzulą (gryfem) ścisłej tajności, które miały ułatwić tworzenie sieci agenturalnej, rozpracowywanie figurantów oraz opracowywanie zagadnień pozostających w zainteresowaniu spec służb.

Jeśli chodzi o politykę kadrową samej formacji, to jej szeregi nie zasiali ludzie przypadkowi, lecz starannie wyselekcjonowani: poleceni przez partię, innego czynnego funkcjonariusza SB lub też funkcjonariusza Służby Bezpieczeństwa w stanie spoczynku. W ramach procesu rekrutacji kandydat na bezpieczniaka uczestniczył w rozmowie kwalifikacyjnej, resort poddawał jego dotychczasową linię życiową skrupulatnemu sprawdzeniu, po czy miała miejsce kolejna rozmowa. Stałe zatrudnienie w SB poprzedzał okres próbny, podczas którego kandydat uczestniczył w kursie pracy operacyjnej, tzw. „kursie O”, w czasie którego znajdował się pod kuratelą bardziej doświadczonego funkcjonariusza. Następnie był zobowiązany do ukończenia studiów podyplomowych na Akademii Spraw Wewnętrznych, co było przepustką do jego usamodzielnienia się na drodze zawodowej.

Pomocne w zdobywaniu cennych doświadczeń w pracy operacyjnej na przestrzeni lat 1945-1989 były: instrukcja (tymczasowa) o pozyskiwaniu, pracy i ewidencji agenturalno — informacyjnej sieci z dnia 13 lutego 1945 roku, zatwierdzona przez Ministra Bezpieczeństwa Publicznego, instrukcja nr 012/53 o pracy aparatu bezpieczeństwa z siecią agenturalną, instrukcja nr 03/55 o zasadach prowadzenia rozpracowania agenturalnego i ewidencji operacyjnej w organach bezpieczeństwa publicznego PRL z dnia 11 marca 1955 roku, instrukcja nr 04/55 o zasadach pracy z agenturą w organach bezpieczeństwa publicznego PRL z dnia 11 marca 1955 roku, instrukcja nr 03/60 z dnia 2 lipca 1960 roku o podstawowych środkach i formach pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa, instrukcja o pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych z dnia 1 lutego 1970 roku, instrukcja w sprawie szczegółowych zasad działalności operacyjnej Służby Bezpieczeństwa z dnia 9 grudnia 1989 roku.

Omawiany akt akcentował negatywną rolę imperializmu inspirującego i organizującego antykomunistyczną działalność, mającego swoje ośrodki głównie na terenie Europy Zachodniej, a zwłaszcza w NRF. Wskazywał na nasilającą się penetracyjno — dywersyjną działalność koncernów i firm kapitalistycznych, mającą na celu utrudnianie i hamowanie rozwoju gospodarki narodowej krajów socjalistycznych. Jako narzędzie działalności dywersyjnej imperializmu wymieniał: rewizjonizm, syjonizm i trockizm.

Źródło (<http://podziemiezbrojne.blox.pl/2014/03/Postacie-drugiego-planu-refleksja-w-kontekście.html>)

Jako pierwszoplanowe zadanie Służby Bezpieczeństwa wskazywał na ujawnianie powiązań pomiędzy ośrodkami dywersji inspirującymi wrogą działalność w kraju, oferującymi wsparcie finansowe i techniczne, a ośrodkami dywersji w PRL. Jako istotny problem SB akcentował rozpoznanie zamiarów hierarchii Kościelnej i postawy kleru. Instrukcja podawała, iż podstawowym warunkiem skutecznej pracy resortu spraw wewnętrznych i jego organów bezpieczeństwa jest zaufanie społeczeństwa i współdziałanie z nim w zakresie zapobiegania i zwalczania wrogiej działalności, zaś środki i metody pracy Służby Bezpieczeństwa winny być stale doskonałe i wzbogacane najnowszymi osiągnięciami nauki i techniki.

W świetle omawianej instrukcji zadaniem Służby Bezpieczeństwa było zapobieganie wrogiej działalności oraz wykrywanie sprawców przestępstw antypaństwowych. W ramach zapobiegania szczególnego i ogólnego bezpieczeństwa zalecano stosowanie profilaktycznych metod i środków działania właściwych w danej sytuacji, w szczególności prowadzenie rozmów wyjaśniających i ostrzegawczych, stosowanie przewidzianych przepisami prawa zakazów i nakazów oraz środków przymusu. Rozpoznanie, służące zapobieganiu wrogiej działalności definiowano jako zdobywanie informacji o zamiarach, planach, metodach i formach wrogiej działalności. Instrukcja określała Służbę Bezpieczeństwa jako instytucję odpowiedzialną za aktywne wykrywanie przestępstw przeciwko państwu i bezpieczeństwu publicznemu wskazanych w Kodeksie Karnym oraz w innych przepisach prawa. Jako warunek efektywnego i skutecznego realizowania zadań Służby Bezpieczeństwa, podawano koordynację i współdziałanie wszystkich organów resortu w zakresie ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego. Paragraf 6 instrukcji wyliczał jako zasady pracy operacyjnej: zasadę praworządności i ochrony autorytetu władzy ludowej, obiektywności, efektywności i skuteczności, tajności.

Zakładano, iż praca operacyjna winna być programowana oraz planowana. Programowanie zostało określone jako wytyczanie ogólnych kierunków przyszłych działań jednostki oraz optymalne dostosowywanie środków przewidzianych dla ich realizacji. Ważną rolę w tym procesie stanowiła ocena stanu porządku i bezpieczeństwa publicznego. Instrukcja nakazywała w oparciu o opracowane programy działań, sporządzanie planów pracy operacyjnej: okresowych planów problemowych oraz planów wykonawczych. Akcentowano zależność efektywności i skuteczności pracy operacyjnej od prawidłowości decyzyjnej kierowników wszystkich szczebli organizacyjnych, zaś decyzja miała być: politycznie słuszna, operacyjnie celowa i racjonalna, a także winna była ściśle określać zastosowanie niezbędnych do jej realizacji sił i środków.

Instrukcja wskazywała na wymóg stałej troski o dobór i wychowanie oraz szkolenie kadr. Szczególną rolę w pracy operacyjnej — zapewniającą ofensywny charakter jej działań — przypisywano tajnym współpracownikom. Jako inne osobowe źródła dopływu informacji z interesujących Służbę Bezpieczeństwa dziedzin wskazywano: pomoc obywateli udzielających informacji o dostrzeżonych szkodliwych społecznie faktach i zjawiskach, pomoc organów administracji oraz biegłych i specjalistów. Dopełnieniem źródeł dopływu informacji były także: środki techniki operacyjnej, obserwacja, przeszukanie pomieszczeń, materiały archiwalne oraz kartoteki.

Instrukcja definiowała tajnych współpracowników jako osoby celowo pozyskane do współpracy

ze Służbą Bezpieczeństwa i wykonujące zadania w zakresie zapobiegania, rozpoznawania oraz wykrywania wrogiej działalności. Wskazywano, iż każdy werbunek tajnego współpracownika winien być poprzedzony analizą istniejących potrzeb, a także możliwości kandydata w zakresie wykonywania aktualnych lub perspektywicznych zadań. Jako podstawę pozyskania t.w. do współpracy wymieniano przykładowo: 1) materiały kompromitujące (kompromaty), pod warunkiem iż można domniemywać, że obawa przed ich wykorzystaniem skłoni kandydata do wyrażenia zgody na współpracę, 2) posiadanie dowodów przestępczej działalności (ale tylko w wyjątkowych wypadkach), 3) pragnienie pozyskania korzyści materialnych. Szczególnym asumptem do nawiązania współpracy było poczucie obywatelskiej współodpowiedzialności za bezpieczeństwo i porządek publiczny (motywy patriotyczne). Dobór kandydata na tajnego współpracownika i jego pozyskanie wymagał uprzedniej akceptacji. Instrukcja zakazywała pozyskiwania do współpracy członków PZPR, aczkolwiek w wyjątkowych — uzasadnionych operacyjnie przypadkach — werbunek na tajnego współpracownika członka Partii, mógł nastąpić wyłącznie za zgodą I Sekretarza KW PZPR, względnie kierownika właściwego wydziału KC PZPR. W procesie doboru kandydata na tajnego współpracownika podejmowano działania związane z jego opracowaniem, które instrukcja definiowała jako zebranie o nim informacji pozwalających na określenie jego przydatności do zadań dla niego przewidzianych i ustalenie podstaw pozyskania go do współpracy, zaś samo opracowanie następowało przy wykorzystaniu odpowiednich środków pracy operacyjnej.

Sam werbunek tajnego współpracownika mógł być aktem jednorazowym lub też procesem stopniowego angażowania go do współpracy. Dodowem rzeczywistego, a nie tylko pozornego pozyskania t.w. do współpracy było otrzymanie wartościowych informacji w trakcie pozyskiwania lub wykonywania zleconego zadania. Podczas spotkania zakończonego werbunkiem — w zależności od potrzeby i zgody pozyskiwanego — należało przyjąć od niego zobowiązanie do współpracy oraz ustalić jego pseudonim, a także pouczyć o obowiązkach i metodach działania (w szczególności: zasadach postępowania przy wykonywaniu zleconych t.w. do wykonania zadań, obowiązku prawdomówności oraz obiektywnego informowania, zasadach oraz sposobie przekazywania informacji, zasadach oraz formach utrzymywania łączności).

W przypadku negatywnego wyniku werbunku, instrukcja polecała pobranie od kandydata zobowiązania o zachowaniu w tajemnicy faktów oraz treści rozmowy werbunkowej. Wśród podstawowych zasad pracy z tajnym współpracownikiem instrukcja wymieniała: stałe rozwijanie jego możliwości w wykonywaniu zadań, a także pobudzanie zainteresowania tymi zadaniami, prawidłowe kształtowanie cech charakteru t.w., ze szczególnym zaakcentowaniem na prawdomówność i obiektywizm, systematyczne doskonalenie jego umiejętności, które były niezbędne do prawidłowego wykonywania zadań. Jako podstawową formę kontaktu funkcjonariusza z tajnym współpracownikiem wskazywano bezpośrednie spotkania, ukierunkowane na przekazywanie mu zadań oraz egzekwowanie ich wykonania. Instrukcja zakładała, iż tajny współpracownik składał informacje z wykonywanych zadań na piśmie, a w wyjątkowych wypadkach informacje mogły być przyjęte ustnie, przy czym był później opracowywane przez funkcjonariusza SB w formie notatki służbowej. Dopuszczano (w uzasadnionych wypadkach) utrwalanie informacji ustnych przy pomocy środków techniki operacyjnej. Omawiana pragmatyka służbowa przewidywała szkolenie tajnego współpracownika, którego celem było przekazanie mu podstawowych wiadomości dotyczących wrogiej działalności, jej rozpoznawania oraz ujawniania, kształtowanie u niego zarówno niezbędnych umiejętności, jak też nawyków postępowania, które zapewniają przestrzeganie zasad tajemnicy. Akcentowano wymóg ciągłości procesu kształtowania właściwego stosunku do współpracy z SB, co odgrywało znaczącą rolę w wychowaniu tajnego współpracownika.

Zlecenie zadań dla tajnego współpracownika — wg zaleceń instrukcji — winno być: celowe, konkretne, precyzyjne, i wykonalne, a nadto winno określać sposób realizacji zadania, taktykę postępowania nakierowaną na rozszerzenie możliwości operacyjnych t.w. Wprowadzono wymóg formułowania zadania na piśmie i jego zatwierdzenia przez przełożonego oficera prowadzącego, zaś sam t.w. potwierdzał przyjęcie go do wiadomości i wykonania, podpisem w formie pseudonimu.

Jako miejsce spotkań z tajnym współpracownikiem instrukcja wskazywała: odpowiednio przygotowany dla tych celów lokal kontaktowy lub mieszkanie konspiracyjne, a także inne miejsca, które zapewniały zachowanie w tajemnicy faktu współpracy z bezpieczeństwem. Alternatywą wobec spotkań osobistych było utrzymywanie łączności za pomocą: skrzynek kontaktowych, telefonu, poczty, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach (za zgodą przełożonego) przy wykorzystaniu pośrednictwa osoby trzeciej. Instrukcja zalecała ustalanie z t.w. obok spotkań planowych, także spotkania rezerwowe.

Tajna instrukcja przewidywała kontrolę tajnego współpracownika przez cały okres współpracy, Racjonalista.pl

w celu sprawdzenia jego szczerości, obiektywności w informowaniu SB, przestrzegania przez niego tajemnicy, a przede wszystkim umiejętności postępowania podczas realizacji zadań. Pomocne w tym procesie było zlecenie zadań kontrolnych. Współpraca z t.w. mogła być zawieszona lub rozwiązana. Jako powody jej rozwiązania wskazywano przykładowo: ujawnienie współpracy wobec osób niepowołanych, negatywny stosunek do dalszej współpracy, którego nie dało się już przewyciężyć, deformacja psychiczna, dezinformacja lub prowokacja, stwierdzenia braku możliwości wykorzystania w działaniach operacyjnych.

Co do zasady lokale kontaktowe organizowano w mieszkaniach prywatnych, za zgodą właściciela lub też osoby dysponującej tytułem prawnym do mieszkania. Można je było organizować także w pomieszczeniach różnych instytucji, z pominięciem jednak: pomieszczeń instancji partyjnych, prezydów rad narodowych, organizacji społeczno — politycznych. Instrukcja zalecała okresową kontrolę lokali kontaktowych — w drodze stosowania odpowiednich czynności operacyjnych — pod kontem, czy nie doszło do dekonspiracji. Kwestię regulującą funkcjonowanie lokali konspiracyjnych normowały inne przepisy.

Wśród innych osobowych źródeł informacji instrukcja wymieniała: pracowników administracji państwowej i gospodarczej różnych szczebli, kontakty operacyjne z obywatelami, którzy wyrażają zarówno chęć, jak też możliwości informowania SB (o dostrzeganych wrogich i szkodliwych społecznie faktach i zjawiskach). W sposób rozłączny instrukcja potraktowała kontakty służbowe oraz kontakty operacyjne. Pragmatyka służbowa dopuszczała angażowanie osoby posiadającej odpowiednie kwalifikacje naukowe lub zawodowe w charakterze konsultantów, w celu zbadania niektórych problemów wyłaniających się podczas pracy operacyjnej, a wymagających dla ich pełnego poznania wiedzy fachowej, czy też specjalnego przygotowania naukowego.

Jako rzeczowe źródła informacji instrukcja wymieniała w szczególności dokumenty i przedmioty: które były związane z działalnością będącą przedmiotem zainteresowania SB (anonimy, ulotki, itp.), świadczące o powiązaniach osób podejrzanych z tymi faktami, które były przedmiotem zainteresowania operacyjnego (np. tajnopisy, ślady traseologiczne, itp.), uzyskane podczas obserwacji, przeglądu korespondencji (PP,PT,PDF), przeszukania, nasłuchu radiowego (RKW) oraz stanowiące dokumentację pracy jednostek resortu spraw wewnętrznych, innych urzędów i instytucji państwowych, a także organizacji społecznych.

Instrukcja definiowała pracę operacyjną jako proces aktywnego i selektywnego ujawnienia i rozpracowywania osób, faktów oraz zagadnień w celu zapobiegania, rozpoznania oraz wykrywania wrogiej działalności. Celom tym służyć miały: analiza operacyjna, sprawdzenie operacyjne, inwigilacja operacyjna, kombinacja operacyjna, rozpracowanie operacyjne. Analiza operacyjna sprowadzała się do badania danych zawartych w pozyskiwanych informacjach oraz wyodrębnianiu z nich tych faktów, okoliczności, sieci wzajemnych powiązań pozwalających na odtworzenie obrazu aktywności figuranta względnie przebiegu wrogiego zjawiska lub zdarzenia, a także wysnucie konkluzji pozwalającej na podjęcie dalszych czynności operacyjnych. Celem sprawdzenia operacyjnego było potwierdzenie prawdziwości uzyskanych informacji o osobach i faktach pozostających w zainteresowaniu SB.

Instrukcja definiowała inwigilację operacyjną jako okresowe kontrolowanie zachowania się i działalności tych osób, w stosunku do których zachodzi domniemanie, że w określonych warunkach lub też sytuacji, mogą podjąć wrogie działanie. Kombinacja operacyjna to z kolei zespół planowanych przedsięwzięć, które są wzajemnie ze sobą powiązane i podporządkowane jednolitej koncepcji dla osiągnięcia uprzednio założonego celu. Rozpracowanie operacyjne to zespół czynności operacyjnych oraz techniczno — operacyjnych, które są podejmowane w stosunku do osoby lub grupy osób podejrzewanych o przygotowywanie lub prowadzenie wrogiej działalności. Instrukcja zalecała, iż w pracy operacyjnej można wykorzystać: tajnych współpracowników, technikę operacyjną, czyli podsłuch telefoniczny, pokojowy, podgląd i dokumentację fotograficzną, kontrolę korespondencji, obserwację zewnętrzną, wywiad, zarówno bezpośredni, jak też pośredni oraz inne niezbędne środki i siły.

Pragmatyka dzieliła sprawy operacyjne na: sprawy operacyjnego sprawdzenia, sprawy operacyjnego rozpracowania, sprawy obiektowe, kwestionariusze ewidencyjne. Omawiana pragmatyka służbowa z dnia 1 lutego 1970 roku, została zastąpiona przez ostatnią już w historii SB — tuż przed jej upadkiem — instrukcją z dnia 9 grudnia 1989 roku.

„Instrukcja o pracy operacyjnej Służby Bezpieczeństwa resortu spraw wewnętrznych” z dnia 1 lutego 1970 roku przez dziewiętnaście lat nadawała rytm pracy bezpiece w okresie przełomowym dla kraju, była swoistym bezpieczniackim „katechizmem”. Zawarte w niej zalecenia (poza polityczną otoczką) mają tak naprawdę charakter ponadczasowy i uniwersalny dla każdej służby specjalnej na świecie. Analiza jej treści przez pryzmat poprzednich instrukcji wskazuje na postępującą kazuistykę

w tym zakresie, przykładanie większej wagi do środków techniki operacyjnej. Pomimo korzystania przez służby specjalne PRL z nowinek technicznych (na wzór STASI i KGB) to osobowe źródła informacji pozostały tym najważniejszym źródłem pozyskiwania informacji, to im poświęcono najwięcej miejsca w instrukcji z 1970 roku.

Jak pokazała historia Polski, pomimo postępującej profesjonalizacji SB, nie udało się resortom siłowym: powstrzymać prądów wolnościowych, stłamsić ruchu solidarnościowego, zdeintegrować Kościoła, co sumarycznie doprowadziło do odzyskania suwerenności przez kraj, który poprzez proces weryfikacji funkcjonariuszy SB, chociaż częściowo dokonał rozrachunku krzywd wyrządzonych przez policję polityczną.

[Andrzej Lebedowicz](#)

Prawnik z Lubelszczyzny, na co dzień zajmuje się zagadnieniami z zakresu prawa karnego

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 20-11-2014)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,9762) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,9762>)

Contents Copyright © 2000-2012 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2012 Michał Przech

Właścicielem portalu Racjonalista.pl jest Fundacja Wolnej Myśli.

Autorem portalu jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie elementy tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki prezentuje.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl